



نویسنده: مصطفی علی مدد

در تعریف سیستمی،

سیستم حسابداری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

با این همه، اگر بخواهیم براساس مشاهدات خود سیستم را تعریف کنیم با دشواری مواجه می شویم. زیرا سیستمهایی که ما با آنها سروکار داریم و یا مجموعه ها و پدیده های متنوعی که معمولاً سیستم نامیده می شوند (و گاه به غلط) بسیار مختلف و متفاوتند. اما در یک تحلیل کلی همه سیستمها از سه جنبه زیر به یکدیگر شباهت دارند:

۱. از اجزای مختلفی تشکیل شده اند.
۲. اجزای گوناگون تشکیل دهنده هر سیستم، به یکدیگر وابسته اند و کل پیوسته ای را تشکیل می دهند.
۳. اجزای هر سیستم با هم رابطه منظم متقابل دارند.

چنانچه این سه وجه مشترک را مبنای تعریف قرار دهیم می توانیم «مجموعه ای از عوامل وابسته و

● به هر جا نظر افکنیم در پیرامون خود سیستمهای گوناگون و یا در واقع پدیده هایی را می بینیم که سیستم نامیده می شوند؛ سیستمهای بزرگی چون منظومه شمسی و سیستمهای کوچکی چون سلول. در هر زمان، دست کم در چند سیستم زندگی می کنیم و با چند سیستم سروکار داریم؛ سیستمهایی چون شهر، اداره، کارخانه، حمل و نقل و... هر یک از ما، خود یکی از پیچیده ترین سیستمها هستیم که سیستمهای اسرارآمیز کوچکتری چون اعصاب، گردش خون، گوارش،... را دربر دارد. هر یک از ما به نوبه خود جزئی از سیستمهای بزرگتری هستیم؛ سیستمهایی چون خانواده، اداره، شرکت، دانشکده، مدرسه و...

این برگ سبز را
به روان پاک استادم
دکتر امیرحسین جهانگیرلو
تقدیم می کنم.
مصطفی علی مدد

پیوسته را که نظام ارتباطی مشخصی دارند، سیستم بنامیم.^۲

این تعریف از جنبه سلبی مفید است و می‌توانیم با استفاده از آن مجموعه‌هایی را که سیستم نیستند از سیستمها بازشناسیم. اما از جنبه ایجابی فایده چندانی ندارد چون نه مفهوم روشنی عرضه می‌کند و نه خصیصه اصلی سیستم را دربر دارد.

مهمترین خصیصه‌ای که برای سیستم ذکر کرده‌اند این است که سیستم سینرژی^۳ دارد. یعنی در یک سیستم «کل، از مجموعه اجزای تشکیل دهنده‌اش بزرگتر است»، به عبارت دیگر، هرگاه مجموعه‌ای از عوامل با هم گردآیند و با یکدیگر پیوند منظمی بیابند و آنگاه ویژگیهای مختلف و نوبنی پدید آورند، سیستمی به وجود آمده است.^۱ به این ترتیب خصیصه‌های مختلف و ویژگیهای نوبنی که با یک سیستم زاده می‌شود، هم در اثر گردآمدن عوامل تشکیل دهنده است و هم متأثر از پیوند و نظام پیوند آنها.

در جمع‌بندی چنین مطالبی سیستم را به اختصار چنین تعریف کرده‌اند:

۱. سیستم عبارت است از ترکیبی از اجزا و قسمت‌های مختلف یک مجموعه که به یکدیگر وابسته‌اند و روابط متقابل میان آنها به شکل خاصی سازمان یافته است.^۱

۲. هر سیستم روی اجزای تشکیل دهنده‌اش به‌طور دینامیک اثر می‌گذارد و هنگامی که اجزا از سیستم جدا شوند دستخوش تغییر خواهند شد.

۳. اجزای تشکیل دهنده هر سیستم بنا بر نحوه ترکیبشان با یکدیگر، کار خاصی را انجام می‌دهند (اما باید به یاد داشت که اگر شرایط خارجی تغییر کند ممکن است کار سیستم نیز تغییر یابد و یا سیستم از کار بازایستد).^۵

۴. با روشن ساختن نحوه خاص ترکیب اجزای یک سیستم می‌توان کارکرد سیستم را دریافت.^۶

۵. هر سیستم در سلسله مراتبی، خود، زیرسیستم (Subsystem) سیستمی بزرگتر است و در عین حال هر سیستم ممکن است از سیستمهای کوچکتری تشکیل شود.^۷

چنانچه بخواهیم براساس عوامل برشمرده تعریف بالا سیستم حسابداری را تعریف کنیم، باید به پرسشهای زیر پاسخ دهیم:

۱. سیستم حسابداری چه نوع سیستمی است؟

۲. اجزای تشکیل دهنده سیستم حسابداری کدامند؟

۳. هدف سیستم حسابداری چیست؟

۴. سیستم حسابداری چگونه کار می‌کند؟

۵. سیستم حسابداری زیرسیستم کدام سیستم اصلی است و خود کدام زیرسیستمها را دربر می‌گیرد؟

طبقه‌بندی عمومی سیستم حسابداری

در طول چند دهه گذشته که نظریه سیستمها و تفکر سیستمی در جهان رایج شده و به‌عنوان مهمترین روش تحلیل به کار می‌رود دانشمندان و فن‌شناسان بسیاری کوشیده‌اند سیستمها را بر پایه اصول و مبانی علمی معینی طبقه‌بندی و جایگاه هر سیستم را در این طبقه‌بندی مشخص کنند. اما تعدد شکلها و اندازه‌های سیستمهای مختلف و گسترش شتاب‌آمیز تحلیل سیستمی به پدیده‌ها و زمینه‌های گوناگون، این کار را با دشواریهای بزرگی روبه‌رو ساخته و موجب شده است که توافقی نسبت به طبقه‌بندیهای مختلف به دست نیاید.^۸

با این حال از آنجا که سیستم حسابداری یک سیستم اداره است، از لحاظ ضوابط و اصولی که متفکران در طبقه‌بندی سیستمها به کار برده‌اند^۹ چنین نتیجه گرفته می‌شود که:

الف. سیستم حسابداری یک سیستم ساخته بشر است.

ب. سیستم حسابداری یک سیستم باز است و با محیط پیرامون خود دادوستد دارد.

ج. هر سیستم حسابداری از دو عامل انسان و ابزار تشکیل می‌شود، اما عامل انسانی در آن مسلط است.

د. سیستم حسابداری دارای هدف مشخص و طبقه‌بندی شده است.

ه. سیستم حسابداری توسط انسان اداره، هدایت و کنترل می‌شود و قواعد معینی بر آن حاکم است.

اجزای تشکیل دهنده سیستم حسابداری

هر سیستم حسابداری از عامل انسانی که به شکلی خاص سازماندهی می‌شود و وسایل و ابزارهایی که کارکردهای معینی دارند تشکیل می‌شود. زیرسیستمهای حسابداری روشهایی برای انجام کار و قمرهایی چون مدارک مربوط به معاملات، دفترهای حسابداری و مدارک ثبت و گزارش و ابزارهایی چون ماشین حساب و سایر ماشینهای اداری به کار می‌رود و در برخی از آنها از تکنولوژی و وسایل پیچیده پیشرفته و خودکاری چون کامپیوتر و دستگاههای جانبی آن و نرم افزارهای سیستم و کاربردی حسابداری استفاده می‌شود.^{۱۰} نحوه ترکیب و سازماندهی اجزای هر سیستم به نوع فعالیت، شکل و اندازه مؤسسه‌ای که سیستم را به کار می‌گیرد بستگی دارد. در عین حال اوضاع و احوال اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و تکنولوژیکی جامعه‌ای که مؤسسه در آن فعالیت دارد در سازماندهی اجزای سیستم مؤثر است.

هدف سیستم حسابداری

هدف هر سیستم حسابداری را می‌توان منطبق بر هدفهای حسابداری دانست، مراجع رسمی، جوامع حرفه‌ای و مؤلفان حسابداری در مقیاس جهانی تا کنون به اتفاق نظری نسبت به هدفهای حسابداری نرسیده‌اند؛ بویژه که هدفهای حسابداری از مناسبات حقوقی، اوضاع و احوال اجتماعی-اقتصادی و توسعه تکنولوژی در هر جامعه‌ای که دانش حسابداری^{۱۱} در مؤسسات مختلف آن به کار گرفته می‌شود، تأثیر و تغییر می‌پذیرد. با این حال، عوامل مشترکی در هدفهای تعیین شده توسط مراجع، جوامع و پژوهشگران مختلف وجود دارد^{۱۲} و براساس آن می‌توان هدفهای حسابداری و به تعبیری دیگر هدفهای سیستم حسابداری در یک مؤسسه را به شرح زیر خلاصه کرد:^{۱۳}

۱. تأمین نیازهای اطلاعاتی اداره کنندگان ورق برزید

در تعریف سیستمی، سیستم حسابداری

واحدها در جهت تصمیمگیری نسبت به کاربرد منابع، کنترل و هدایت مؤسسه.

۲. عرضه خدمات مالی و اطلاعاتی برای انجام فعالیت‌های واحد.

۳. فراهم کردن اطلاعات موردنیاز اشخاص ذیعق (مانند سهامداران و وامدهندگان) و ذینفع (مانند خریداران عمده کالاهای و خدمات یک مؤسسه) و ذیعلاقه (مانند ساکنان محلی که یک مؤسسه یا کارخانه در آنجا قرار دارد).

۴. فراهم کردن اطلاعات لازم برای محاسبه انواع مالیاتها، عوارض، بیمه‌های اجتماعی و سایر حقوق دولتی.

۵. مستند کردن معاملات و آثار مالی رویدادهای مؤثر بر یک واحد و اقامه دلیل درقبال سایر اشخاص.

هدفهای حسابداری را می‌توان به هدفهای حسابداری مالی و حسابداری مدیریت نیز دسته‌بندی کرد که در اولی به رفع نیازهای اشخاص خارج از سازمان و در دومی به رفع نیازهای سطوح مختلف مدیریت یک واحد تأکید می‌شود.^{۱۱}

نیست که از سیستم خارج می‌شود زیرا حاصل کاریک سیستم می‌تواند ایجاد و حفظ تعادل دینامیک در یک پدیدار باشد (مثلاً حفظ تعادل حرارت در بدن انسان).

۵. ورود و خروج جریان به سیستم چگونه کنترل می‌شود و یا به عبارت دیگر کار سیستم چگونه اندازه‌گیری، مقایسه و اصلاح می‌شود.^{۱۷} این عامل را فیدبک^{۱۸} می‌نامند.

براساس اسلوب بالا در سیستم حسابداری:

۱. آن دسته از اطلاعات مالی جریان می‌یابد که معمولاً با مقیاس پول سنجیده می‌شود، اگرچه مقیاسهای دیگری هم در اندازه‌گیریها به کار می‌رود.

۲. منبع ورود اطلاعات به هر سیستم حسابداری معاملات یک واحد نظیر خرید و فروش و دریافت و پرداخت است. اما عملیات مالی و رویدادهایی که اثر مالی بر واحد دارند نیز منبع دیگر ورود اطلاعات به سیستم حسابداری است.

۳. مجموعه اطلاعاتی که به سیستم حسابداری وارد می‌شود در حسابهای مختلفی که هر یک مربوط

به یکی از انواع دارایی، بدهی، سرمایه و درآمد و هزینه است جمع‌آوری و طبقه‌بندی می‌شود. البته هر سیستم حسابداری مدارک مربوط به معاملات و عملیات مالی را به اشکال مختلف بایگانی و نگاهداری می‌کند.

۴. محصول هر سیستم حسابداری صورتهای و گزارشهایی است که با طبقه‌بندی اطلاعات ورودی (بند ۳) و تنظیم آن به اشکال مختلف، می‌تواند اشخاصی را که با مؤسسه دادوستد یا حق و انتفاع و یا سروکار دارند، در کسب اطلاع و تصمیمگیریهای آگاهانه یاری رساند.

۵. کنترل جریان در یک سیستم حسابداری به‌طور کلی براساس واکنشها یا تصمیمات استفاده‌کنندگان در سیستم صورت می‌گیرد. اگرچه کنترلهای خود کاری چون ثبت دوطرفه در پردازش اطلاعات در سیستم برقرار است. براساس مطالب بالا در نمودار زیر تصویر ساده شده‌ای از کارکرد سیستم حسابداری ارائه^{۱۱} و در ادامه توضیحات بیشتری عرضه خواهد شد.

طرز کار سیستم حسابداری

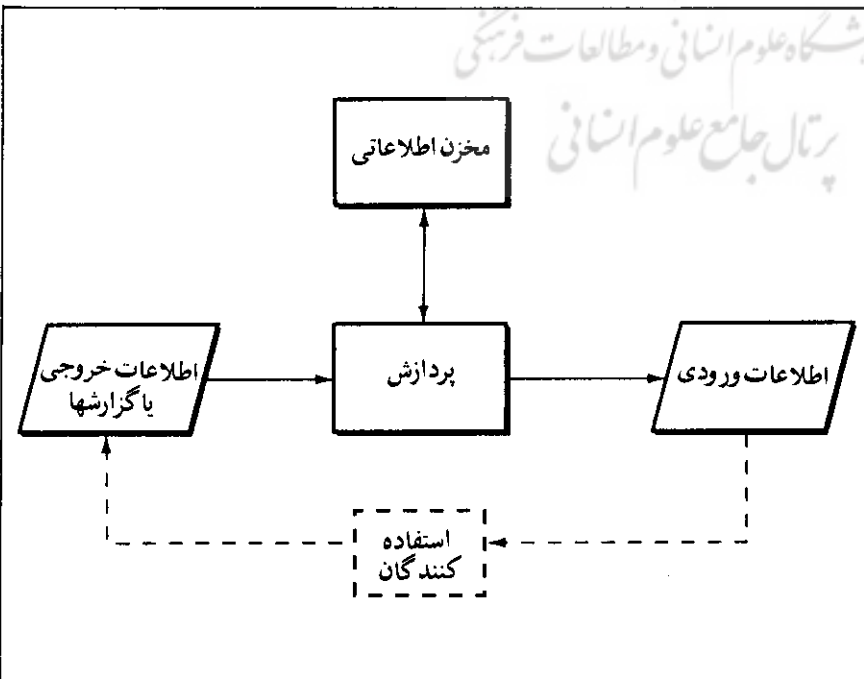
یکی از بهترین راههای مطالعه هر سیستمی بررسی طرزکار و دینامیسم آن است. برای این کار باید مشخص شود که:

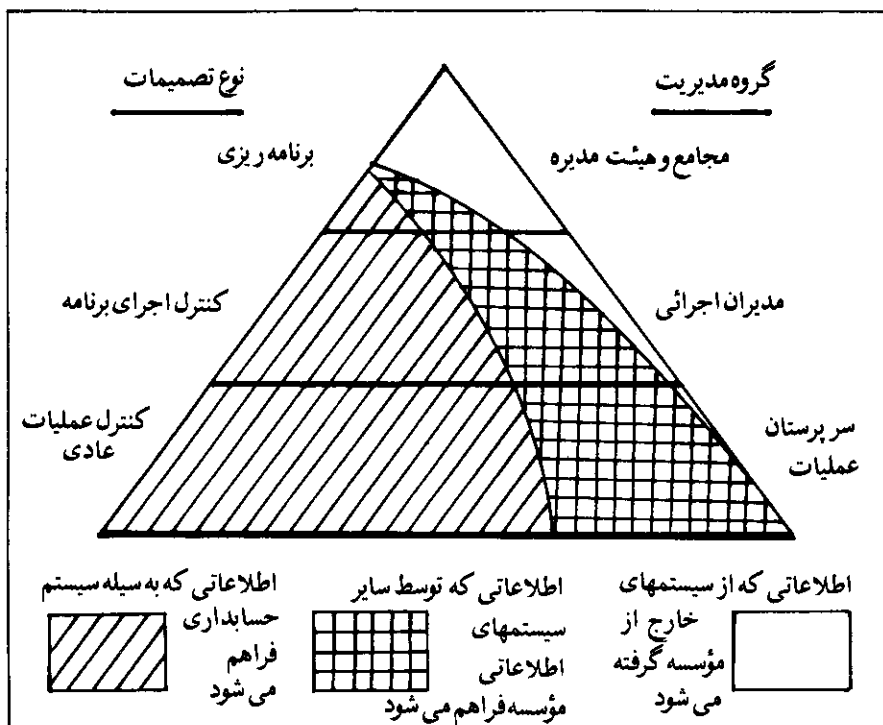
۱. چه چیزی یا چیزهایی نظیر انرژی، مواد، اطلاعات و... در سیستم جریان دارد و با بکاربردن چه مقیاسی قابل اندازه‌گیری هستند؟^{۱۵}

۲. منبع ورود جریان به سیستم چیست و یا به عبارت دیگر سیستم چگونه تغذیه می‌شود؟

۳. جریان وارد به سیستم به چه نحو و در کجا جمع و چگونه فرآورده^{۱۶} و آماده می‌شود و یا به عبارت دیگر مخزن سیستم و شیوه فرآوردن محصول آن چیست؟

۴. سیستم چه چیزی را فراهم می‌آورد و چه چیز را خارج می‌کند و یا در واقع محصول سیستم و معخرج آن کدام است (محصول سیستم همواره همان چیزی





اطلاعات ورودی یا داده‌ها: یک سیستم حسابداری ممکن است از سه منبع زیر تغذیه اطلاعاتی شود.

۱. معاملات واحد با اشخاص دیگر نظیر فروشندگان و خریداران کالاها و خدمات، وام و اعتبار دهندگان، کارکنان و...

۲. عملیات مالی نظیر نقل و انتقال بین حسابها و داراییهای یک واحد نظیر انتقال از حساب مواد به حساب تولید، اصلاح و تعدیل حسابها در پایان دوره مالی و...

۳. رویدادها؛ گذر زمان یا وقوع حوادثی که آثار مالی بر یک مؤسسه دارد. نظیر سوخت شدن یک مطالبه، احتساب استهلاك، از بین رفتن دارایی بر اثر حوادث طبیعی و...

مخزن اطلاعاتی: برای تهیه اطلاعات مورد نیاز، اطلاعات وارده به یک سیستم حسابداری باید به دفعات پردازش شود. مثلاً اطلاعات مربوط به فروش یک کالا در گزارش فروش روزانه، تعیین بدهی مشتری، تهیه صورتحساب مشتری، تعیین مقدار موجودی آن جنس که در فروشگاه یا در انبار مورد استفاده است. برای آنکه پردازشهای مختلف به سهولت و با دقت انجام شود اطلاعات ورودی به طور منظم در مخزنی نگاهداری می شود تا در هر زمان و برای پردازشهای مختلف بدون آنکه نیاز به تهیه مدرک اولیه دیگری باشد بتواند مورد استفاده قرار گیرد. علاوه بر این، اطلاعاتی که در یک مخزن اطلاعاتی انبار می شود معمولاً با پردازشهای مختلف تصحیح و بهنگام می شود و اطلاعات اولیه لازم برای تهیه گزارشهای بعدی را فراهم می آورد. مثلاً اطلاعات مربوط به موجودی یک نوع جنس با پردازش اطلاعات مربوط به خرید و فروش آن همواره بهنگام می شود و مستقیماً در گزارش موجودی اجناس در انبار و همچنین در تعیین بهای تمام شده کالای فروش رفته مورد استفاده واقع می شود.

در سیستمهای دستی حسابداری، انواع دفترهای ثبت اولیه، دفاتر و کارتهای معین و یا مدارکی که حاوی جزئیات معاملات است مخزن اطلاعاتی را تشکیل می دهد. در سیستمهای کامپیوتری اطلاعات مربوط به جزئیات معاملات و عملیات مالی و

می شود:

— پردازش دستی که در آن کار با قلم و مداد و به وسیله دست انجام می شود و از انواع دفاتر و فرمهای حسابداری استفاده و غالباً وسایل مکانیکی و الکترونیکی کوچک برای سرعت بخشیدن و صحت عملیات به کار گرفته می شود.^{۲۲}

— پردازش الکترونیکی که در آن اطلاعات مالی به وسیله کامپیوتر و دستگاههای جانبی آن و با استفاده از نرم افزارهای حسابداری مناسب پردازش می شود.^{۲۳}

اطلاعات خروجی: صورتهای و گزارشهایی که به وسیله یک سیستم حسابداری فراهم می آید به اندازه، نوع فعالیت، شکل حقوقی و سایر ویژگیهای مؤسسه ای که سیستم را به کار می گیرد بستگی دارد. اما به طور کلی اطلاعات خروجی یک سیستم حسابداری را می توان به سه دسته تقسیم کرد:

۱. گزارشهایی که برای اداره امور یک مؤسسه فراهم می شود (گزارشهای درون سازمانی) و با عرضه آن به سطوح مختلف مدیریت یک واحد، آنان را قادر می سازد که عملیات مؤسسه را برنامه ریزی، مدیریت، نظارت و کنترل کنند.

در شکل بالا سلسله مراتب مدیریت یک مؤسسه، انواع کلی و نیازهای عمومی اطلاعاتی آنان و سهمی که یک سیستم حسابداری می تواند در برطرف کردن آن به عهده بگیرد نشان داده شده است.^{۲۴}

ورق برزید

حسابهای مختلف به اشکال گوناگون در کامپیوتر ذخیره می شود که آن را پایگاه اطلاعاتی (Data-Base) می نامند.^{۲۵}

پردازش: پردازش اطلاعات حسابداری را به فرایندی تعریف کرده اند که اطلاعات مربوط به معاملات، عملیات مالی و رویدادها را از اسناد و مدارک اولیه استخراج و با انجام اقداماتی منظم و پیاپی به شکل صورتهای و گزارشهای مالی مطلوب درمی آورد.^{۲۶}

به این ترتیب برای پردازش اطلاعات مالی در یک مؤسسه باید بدانیم:

- چه اطلاعاتی مورد نیاز و نظر است؟
- این اطلاعات در قالب چه نوع گزارشها و در چه مواقعی باید ارائه شود؟
- چه ضوابط و الزاماتی بر گزارشها حاکم است؟
- چه وسایل و تسهیلاتی در پردازش مورد استفاده قرار می گیرد.

اگر چه در وهله اول شاید چنین به نظر برسد که این عوامل جدای از یکدیگرند ولی به علت آثار متقابل و دینامیک اجزای مختلف در یک سیستم، در واقع مطالعه طرزکار سیستم بدون در نظر داشتن تأثیر این عوامل بر یکدیگر ناممکن است زیرا مثلاً ضوابط حاکم بر گزارشها، بر شناسایی و اندازه گیری آثار معاملات و طبقه بندی حسابها مؤثر است و وسایل و تسهیلات پردازش در نوع و زمان گزارشها اثر دارد. در زمان حاضر عملاً از دوروش پردازش استفاده

۲. صورتهای و گزارشهایی که یک سیستم حسابداری تهیه می‌کند و ملاک پرداخت یا دریافت به اشخاص می‌شود که با مؤسسه معامله دارند و یا در استخدام آن هستند. (مانند صورتهای ماهانه مشتریان، لیست حقوق دستمزد...). و این صورتهای در مواردی بخشی از گزارشهای درون سازمانی را تشکیل می‌دهد و در کنترل عملیات مورد استفاده قرار می‌گیرد و در مواردی بخشی از گزارشهای برون سازمانی را تشکیل می‌دهد و اشخاص ذیعق و ذینفع و بویژه مراجع دولتی (مثلاً ممیزی مالیاتی برای مالیات حقوق، بیمه برای حق بیمه...) از آن استفاده می‌کنند.

۳. گزارشهایی که در پایان سال یا در مقاطعی از زمان برای ارائه به مراجع و اشخاص ذیعق، ذینفع و ذیعلاقه‌ای تهیه می‌شود که معمولاً دسترسی مستقیم به اطلاعات مالی یک مؤسسه ندارند. این گونه گزارشها باید با رعایت اصول و استانداردهای حسابداری مالی مقرر یا متداول در یک کشور تهیه شود و محور آنها صورتهای مالی است و به دو گروه به شرح زیر تقسیم می‌شوند:

— گزارش سالانه که از طرف مدیریت یک واحد به مراجع تصمیمگیرنده (نظیر مجمع عمومی، هیئت امناء و...) ارائه می‌شود و سایر اشخاص ذینفع و ذیعلاقه نیز قاعدتاً باید به آن دسترسی داشته باشند.

— گزارش مالی خاص که معمولاً برای ارائه به مراجع یا اشخاص معینی تهیه می‌شود و نیازهای عمومی و اطلاعاتی آنها را برطرف می‌کند (مثلاً اظهارنامه مالیاتی یا گزارش مالی به بانکها برای اخذ وام...).

در جمع‌بندی مطالب بالا درباره طرز کار سیستم حسابداری می‌توان چنین نتیجه گرفت که:

— عملکرد اطلاعاتی مهمترین عملکرد هر سیستم حسابداری است و در این عملکرد اطلاعات مربوط به معاملات، عملیات مالی و رویدادهای دارای اثر مالی بر یک واحد پردازش و اطلاعات مالی مطلوب، به شکل انواع صورتهای و گزارشها فراهم می‌آید که هم مدیریت مؤسسه را در برنامه‌ریزی و هدایت عملیات یاری می‌دهد و هم سایر اشخاص ذیعق، ذینفع و ذیعلاقه را قادر

می‌سازد که راجع به یک مؤسسه آگاهانه تصمیم بگیرند.

— عملکرد اطلاعاتی سیستم حسابداری به عملکرد کنترلی منجر می‌شود. بدین معنی که با مقایسه اطلاعات راجع به عملیات انجام شده با پیشبینیها و حدمطلوبها گاه به‌طور خودکار اقدامات تصحیحی و تعدیلی معین و اجرا می‌شود و گاه با آگاه کردن مدیران در سطوح مختلف، تصمیمگیریهای آنان را منطقی می‌نماید.

— سومین عملکرد یک سیستم حسابداری وظیفه خدماتی آن است که توأم با دو عملکرد دیگر، کار طرفهای دادوستد مؤسسه، کارکنان آن یا وصول کنندگان مطالبی از آن را نظم می‌دهد و تسهیل می‌کند.

سیستم حسابداری در سلسله مراتب سیستمها

تعیین اینکه سیستم حسابداری یک سازمان دقیقاً زیرسیستم یا سیستم فرعی کدامین سیستمهای اصلی است کار دشواری است چرا که در مؤسسات مختلف سیستمهای گوناگون به شیوه‌های مختلف مستقر است و در عمل ارتباطات پیچیده‌ای بین آنها برقرار می‌شود که تعیین مرز (Boundary) یا قلمرو یک سیستم و فصل مشترک سیستمهای مختلف را بسیار مبهم می‌نماید. اما به‌طور کلی می‌توان گفت که آئینه سیستمهای یک مؤسسه و از جمله سیستم حسابداری، زیرسیستم سیستم سازمانی آن مؤسسه هستند. از طرفی هر سازمان، به نوبه خود زیرسیستمی از سیستم بزرگتری است و مجموعه‌های سازمانی زیرسیستم یک یا چند کلان سیستم (Supra System) اند. برای مثال یک مؤسسه تولیدی، زیرسیستم یک فعالیت اقتصادی در یک جامعه، و یک فعالیت اقتصادی در یک جامعه، زیرسیستم بخش تولیدی جامعه و بخش تولیدی، زیرسیستم فعالیتهای اقتصادی یک جامعه است. در مؤسسات چند ملیتی (Multinational) یک مؤسسه می‌تواند جزئی از سیستمهای چند کشور و نظام اقتصادی بین‌المللی باشد.

شاید در ابتدا چنین تصور شود که کلان سیستمها با سیستم حسابداری یک مؤسسه خاص بی‌ارتباط است ولی یادآوری می‌شود که سیستمهای بزرگتر و کلان سیستمها به عنوان محیط پیرامونی (External Environment) بر زیرسیستمهای محاطی اثر می‌گذارند. مثلاً صورتهای مالی که به وسیله سیستم حسابداری یک مؤسسه تهیه می‌شود، مستقیماً تحت تأثیر الزامات قانونی جامعه‌ای است که مؤسسه در آن فعالیت دارد.^{۲۵} از طرف دیگر، تغییر در یک زیرسیستم موجب تغییر تسلسلی در زیرسیستمهای دیگری می‌شود که در قالب یک سیستم بزرگتر می‌گنجد. به عنوان مثال فرض کنیم که خط آهن یک ناحیه به دلیل زیاندهی مداوم تعطیل شود. در نظر اول فقط سیستم راه‌آهن با تغییر مواجه می‌شود حال آنکه، این تغییر، سیستم حمل و نقل کشور را تحت تأثیر قرار می‌دهد، و مثلاً سرویسهای اتوبوسرانی موجود زیر فشار قرار خواهد گرفت، رفت و آمد در راهها افزوده خواهد شد و...^{۲۶}

به این ترتیب، علاوه بر اینکه شناخت جایگاه یک سیستم در سیستمهای بزرگتر برای تحلیل کارکرد آن لازم است، کوشش در تعیین مرزهای (Boundaries) یک سیستم هم ضروری می‌نماید.

در جمع‌بندی این قسمت، دانستیم که سیستم حسابداری زیرسیستمی از یک سازمان است و یک سازمان نیز زیرسیستم سیستمهای بزرگتری است که بر سیستم حسابداری سازمان اثر می‌گذارد.

در مورد سیستمهای اصلی اداره یک مؤسسه به دلیل فقدان یک مبنای علمی دقیق و تنوع سازماندهی مؤسسات تاکنون اتفاق نظری حاصل نشده است. اما تقریباً اغلب صاحب‌نظران، سیستمهای تولید، فروش، پرسنلی و کنترلی را از جمله سیستمهای اصلی یک مؤسسه دانسته‌اند. در چند دهه گذشته، با رشد شتاب‌آمیز سیستمهای اطلاعاتی از طریق به خدمت گرفتن کامپیوتر و سایر وسایل پردازش الکترونیک اطلاعات، سیستم اطلاعات مدیریت (MIS) به عنوان یکی از سیستمهای اصلی اداره یک مؤسسه پذیرفته شده و سیستم حسابداری را به عنوان بخشی و یا زیرسیستمی از آن معرفی کرده‌اند.^{۲۷} اگرچه این تلقی ممکن است در ابتدا حائز اهمیت چندانی به نظر نرسد، اما

به دلایل زیر:

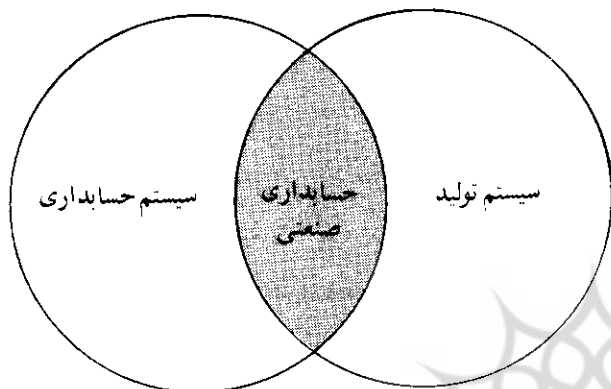
۱. سیستم حسابداری در طول هزاران سال تکامل یافته و در طی چند سده گذشته با به کار گرفتن مکانیسم ثبت دوطرفه به صورتی بدیع، کارآمد و با صحتی قابل قبول توانسته است اداره امور مالی مؤسسات را سامان دهد.^{۲۸}

۲. سیستم اطلاعات مدیریت معمولاً سیستمی مبتنی بر کامپیوتر تعریف می شود^{۲۹} و قلمداد کردن سیستم حسابداری به عنوان بخشی از آن لااقل در کشورهایی که هنوز سیستمهای دستی حسابداری رواج دارد نادرست است.

ما در این مقاله دو سیستم حسابداری و سیستم اطلاعات مدیریت را اعم از اینکه منکی بر کامپیوتر باشند یا نباشند در شمار سیستمهای اصلی یک موسسه و جدا از هم قلمداد می کنیم. به این ترتیب

مجموع سیستمهای اصلی یک موسسه را می توان در نمودار زیر نشان داد، با این توضیح که این سیستمها فصل مشترکهای مختلفی دارند که در ادامه به آنها خواهیم پرداخت.

سیستم حسابداری یک موسسه با دیگر سیستمهای اصلی آن فصل مشترکهایی دارد و یا در واقع روی هم می افتند (Overlap) که در اینجا تنها به هریک از آنها به طور مختصر اشاره می شود.



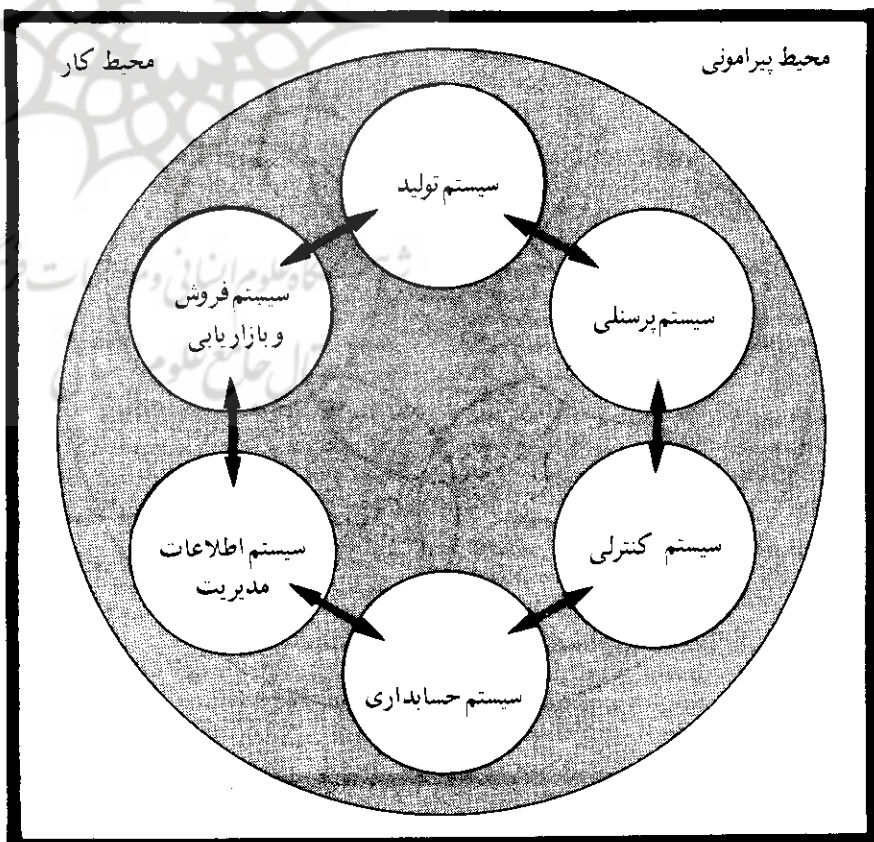
شکل - شمای سیستمهای یک سازمان^{۳۰}

فصل مشترک سیستم تولید و سیستم حسابداری در بالا سیستم حسابداری صنعتی است.

فصل مشترک سیستم فروش و سیستم حسابداری زیرسیستم حسابداری فروش و مطالبات است که هم در حسابداری مالی و هم در حسابداری مدیریت جای دارد.

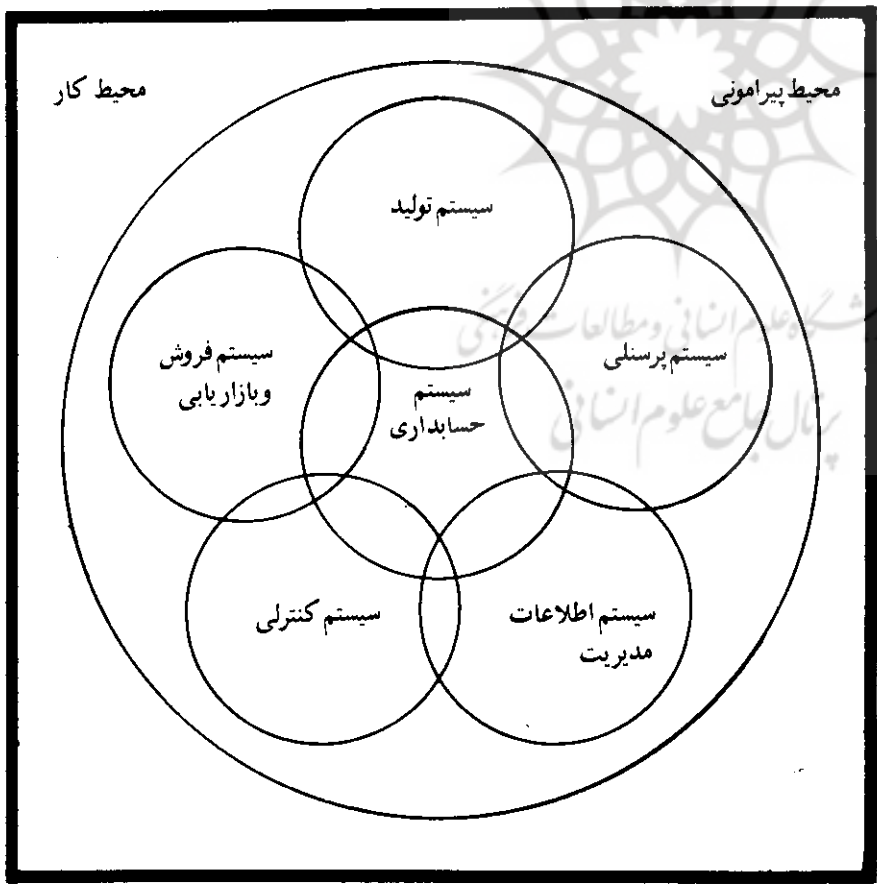
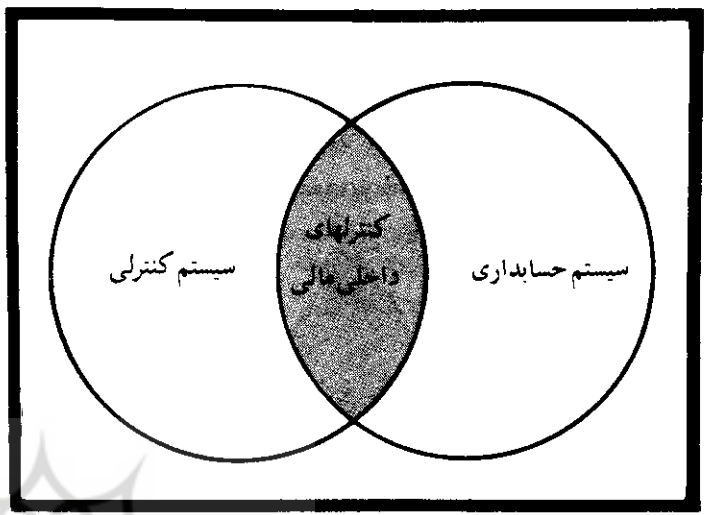
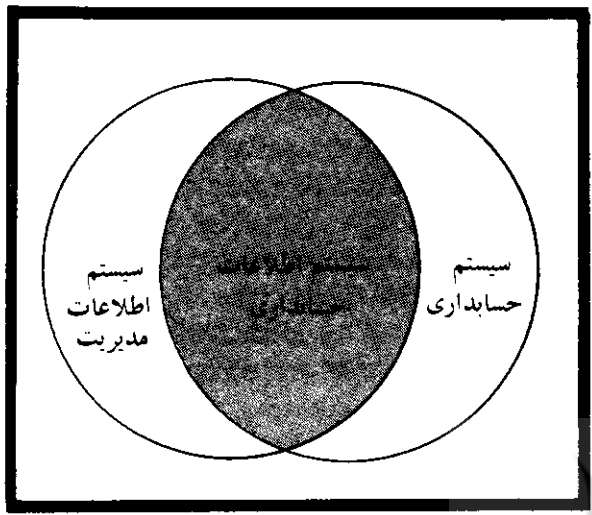
فصل مشترک سیستم پرسنلی و سیستم حسابداری زیرسیستم حسابداری حقوق و دستمزد است که به نوبه خود هم در حسابداری مالی و هم در حسابداری صنعتی جای دارد.

فصل مشترک سیستم کنترلی و سیستم حسابداری، کنترلهای داخلی مالی است که بخشی از هر دو سیستم است.



ورق بزنید

در تعریف سیستمی، سیستم حسابداری



فصل مشترک سیستم حسابداری با سیستم اطلاعات مدیریت مبتنی بر کامپیوتر سیستم اطلاعات حسابداری است.

حال اگر بخواهیم ارتباط سیستم حسابداری را با سیستمهای مختلف یک مؤسسه فقط به صورت متقابل نشان دهیم نمودار زیر را خواهیم داشت. با این توضیح که این نمودار ارتباط متقابل دیگر سیستمها با یکدیگر را به درستی نشان نمی دهد.

سیستم حسابداری یک مؤسسه معمولاً از سه زیر سیستم اصلی تشکیل می شود که عبارتند از حسابداری مالی، حسابداری هزینه یابی یا صنعتی، حسابداری مدیریت. چنانچه سیستم حسابداری کامپیوتری باشد زیر سیستم بزرگی به عنوان سیستم اطلاعات حسابداری پدید خواهد آمد که بحث درباره آنها از دامنه این مقاله خارج است. ●

پانوشتها و فهرست منابع و مآخذ

- ۱ - اقتباس از: تفکر سیستمی نوشته ژولن دوروسنی و جان بشون، ترجمه دکتر امیرحسین جهانگیرلو، انتشارات پیشبرد، تهران ۱۳۷۰.
- ۲ - تعریف مزبور تعریبی خلاصه و لغتنامه ای از سیستم است که در بسیاری از فرهنگهای عمومی و برخی از فرهنگهای تخصصی دیده می شود.

۳ - Synergy کنش و واکنش چیزهای مختلف بر یکدیگر باشد.
 ۴ - نقل از «تفکر سیستمی»، ترجمه جهانگیرلو، همان مأخذ.

دنباله
جامعه ندرست
و انستشایش

مؤسسات اقتصادی ما، پیش از آنکه هر چه به
 استفاده از سیستم‌های کنترلی و کنترل مدیریت یافته
 به پیشرفت و توسعه سازمان‌ها و به طبعش به پیشرفت
 اجتماعی آنان مربوط است. سیستم‌های کنترلی و
 سیستم‌های اطلاعات مدیریت در جامعه‌های پیشرفته
 نیز پیش از آنکه ابزار یا عامل پیشرفت آن جامعه به
 باشد، همواره پیشرفت و توسعه آن جامعه است.
 دشمنان عامل یا مانع تکامل و پیشرفت جامعه‌ها
 عزم و اراده مؤتلفه مردم هر جامعه است.
 بریناد این نتیجه گیری تنها جامعه‌های مولد به
 داشتن سیستم‌های گزارش برای برنامه‌ریزی و اجرای
 کنترل پیشرفت فعالیت‌های خود خواهند شد که
 مردمان آن در درجه اول به نظام اجتماعی خود به
 مانه سیستمی نگاه نکنند و هر فرد، هیچ‌کس را در آن
 حوزی از سیستم انسانی جامعه حوزی به حساب
 آورد و بکنشی خود را به ستادند جامعه‌ای وابسته
 بدانند. در این صورت است که چنین جامعه‌ای به
 بگمان ندرست خواهد شد. اما جامعه‌ای که افراد
 آن در یکدیگر گوشه‌ای به کار بینند یا هرگز
 باشند و هرگز برای تازیع و خدمات اجتماعی خویش
 و ندانند، قطعاً اگر به خویش نظر نکنند و در نتیجه
 زیسته‌های خویش خود را درنگرند، هرگز به از راه‌های
 علمی و اجتماعی پیشرفت دست نخواهند یافت
 پس جامعه‌های بیگمان، اناندرست خواهند ماند.

صفحات ۹۸-۱۱۰
 ب.

Van Court, Jr., H., Systems Analysis-A
 Diagnostic Approach, Har Court, Brace and
 World, N.Y. 1967.

ج.
 Rahman and Halladay, Op. cit, PP. 34-37.

۱۸- Feedback برخی این اصطلاح را به طور تحت اللفظی به
 «بازخورد» یا «تغذیه معکوس» ترجمه کرده‌اند. زنده یاد دکتر
 امیرحسین جهانگیر آن را به «واپس کنش» و «عملکرد معکوس»
 برگردانده‌اند. در این مقاله اصطلاح انگلیسی عیناً ذکر می‌شود.
 ۱۹-

Gelinas Jr. U.J. et. al., Accounting
 Information System, PWS-KENT,
 Publishing Co. Boston, 1990, P. 28.

د.
 Meigs W.B. and Robert F.Meigs, Accounting
 The Basis for Business Decisions, 7th ed., Mc
 Graw-Hill, International Ed. 1987.

۲۱- نگاه کنید به: علی مدد/ ملک آرابی، مأخذ پیشین،
 صفحه ۲.

۲۲- همان مأخذ، صفحه ۳.

۲۳- همان مأخذ، صفحه ۴.

۲۴- این نمودار تلفیقی است از نمودارهای مندرج در منابع
 زیر:

- a) Rahman and Halladay op. cit, P.21.
- b) Gelinas, et. al. P. 18.
- c) Head R.V. Management Information
 System-A Critical Approach, Datamation,
 1967, P. 23.

۲۵- نگاه کنید به:
 علی مدد/ ملک آرابی، اصول حسابداری، جلد دوم، اصل
 حاکمیت قانون، صفحه ۲۱ و همچنین منبع زیر:

Rahman and Malladay, Op. cit., PP. 19-20.

۲۶- نگاه کنید به: تفکر سیستمی، ترجمه جهانگیر، مأخذ
 پیشین، صفحات ۶۷-۶۸.

۲۷-
 Gelinas, et. al., Op. cit P. 12.

۲۸-
 Carrithers, Wm and weinwurm, En, —
 Business Information and Accounting
 Systems. C.E.Merril Books, Ohio, 1967.

۲۹-
 Davis, G.B. and Olson M.H., Management
 Information Systems 2,hd Ed McGraw-Hill,
 International Ed. 1985.

۳۰- اقتباس از نمودار مندرج در منبع زیر:

Rahman and Halladay, Op. eit., P. 30.

صفحه ۷۷.
 ۵- نقل از «تفکر سیستمی»، ترجمه جهانگیر، صفحات ۶۳
 و ۶۲.
 ۶- اقتباس از همان مأخذ، همان جا.
 ۷- نگاه کنید به:

Rahman M. and Halladay M. Accounting
 Information System, Prentice-Hall, N.Y.
 1988 P.P. 28-9.

۸- تفکر سیستمی، ترجمه جهانگیر، صفحه ۸۲.
 ۹- برای مطالعه برخی از طبقه‌بندیها از جمله طبقه‌بندی
 بیسون، طبقه‌بندی پولدینگ و طبقه‌بندی کریس جونز نگاه کنید به
 همان مأخذ صفحات ۸۲-۹۳.
 ۱۰- نگاه کنید به:

— مصطفی علی مدد و نظام‌الدین ملک آرابی، اصول
 حسابداری، جلد دوم، مرکز تحقیقات تخصصی حسابداری و
 حسابرسی، سازمان حسابرسی، صفحات ۶-۹.

Rahman, Op., Cit PP. 37-38.

۱۱- Accountancy
 ۱۲- برای کسب اطلاع به منابع زیر مراجعه کنید:

- a) American Accounting Association (AAA)
 A Statement of Basic Accounting Theory. 6th
 Printing. 1977, P. 4.
- b) Financial Accounting Standard Board
 (FASB) Statement of Financial Accounting
 Concept 1, Objectives of Financial Reporting
 by Business Enterprises, 1978 CoN2,
 Objectives of Financial Reporting by
 Nonbusiness Organization, 1980.
- c) Accounting Principle Board, APBS4, Basic
 Concept of Accounting Principle.... Par. 73-
 84.
- d) Accounting Statements Committee (ASC),
 The Corporate Report, Par. 28-31.
- e) International Accounting Standard
 Committee, The IASC Framework. Par. 12-
 21.

۱۳- هدفهایی که در اینجا آمده از صورتجلسات هیأت تدوین
 استانداردهای حسابداری در سازمان حسابرسی، اقتباس شده است.
 ۱۴- برای اطلاع از هدفهای حسابداری مدیریت به منبع زیر
 مراجعه کنید:

National Association of Accountants, NAA
 Statement 113, Objectives of Management
 Accounting, 1983.

۱۵- تفکر سیستمی، ترجمه جهانگیر، صفحه ۲۸.

۱۶- Process این اصطلاح در زبان انگلیسی برای بیان
 مفهوم وسیعی به کار می‌رود. در زبان فارسی در مفهوم اسمی آن را
 فرایند، در مفهوم فعلی آن را فرآوردن و در فرآوردن اطلاعات آن را
 پردازش برگردانده‌اند.

۱۷- برای مطالعه‌ای گسترده‌تر به منابع زیر مراجعه کنید:
 الف. مقاله ژونل دوروسنی در تفکر سیستمی، ترجمه
 جهانگیر، مأخذ پیشین، صفحات ۲۷-۳۸ و مقاله جان بیسون